

Date: 27th June-2025

**CHO'LPONNING "KECHA VA KUNDUZ" ROMANIDA IJTIMOYIY-IQTISODIY
HOLATNING TASVIRI**

Gaziyeva Gavhar To'liqjonovna

Respublika imkoniyati cheklangan shaslar uchun ixtisoslashtirilgan
maxsus texnikumining ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek mumtoz adabiyotining atoqli namoyandalardan biri bo'lgan Abdulla Qodiriy asarlarini davom ettirgan ijodkor Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanida tasvirlangan XX asr boshlaridagi Turkiston ijtimoiy-iqtisodiy hayotining realistlik aks etishi tahlil qilinadi. Asarda qalamga olingan qatlamlararo tafovut, iqtisodiy tanglik, jamiyatdagi islohotlarga ehtiyoj kabi masalalarga ilmiy yondashuv asosida baho beriladi.

Kalit so'zlar: Cho'lpon, "Kecha va kunduz", ijtimoiy-iqtisodiy holat, Turkiston, jadidchilik, patriarxal tuzum, modernizatsiya, adabiy tahlil.

Kirish

XX asr boshlarida Turkiston o'lkasida kechgan ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz, mustamlaka zulmi, eskirgan feodal tuzum va zamonaviy g'oyalarning to'qnashuvi adabiy jarayonga ham katta ta'sir ko'rsatdi. Cho'lpon bu davrning og'riqli masalalarini o'zining "Kecha va kunduz" romanida yorqin tarzda aks ettiradi. Ushbu asarda muallif faqatgina badiiy voqeani emas, balki ijtimoiy sinflar o'rtasidagi tafovut, iqtisodiy tengsizlik va xalqning og'ir turmush sharoitini ham tahliliy yondashuv bilan tasvirlaydi. Roman voqealari Rossiya imperiyasi tomonidan Turkistonda to'liq mustamlaka qilish davrida yuz beradi. O'sha davrda mahalliy xalq iqtisodiy va siyosiy jihatdan qaram ahvolda edi. Asarda bu holat juda teran ifoda topgan. Jumladan: Bozor va savdo aloqalarining zo'ravonlik bilan boshqarilishi - Mahalliy savdogarlar rus ma'muriyati tomonidan doimiy ravishda bosim ostida bo'ladi. Kambag'allik va muhtojlik - oddiy dehqonlar, kambag'allar hayoti og'ir, ishlab chiqarish vositalaridan mahrum. Boylar va kambag'allar o'rtasidagi tafovut - asarda bu sinfiy tafovut yaqqol ko'rsatilgan.

Asarda tasvirlangan ijtimoiy qatlamlar va iqtisodiy tafovut

Roman bosh qahramoni Zebining taqdiri orqali Cho'lpon patriarxal jamiyatda ayollarning og'ir ijtimoiy holatini ko'rsatadi. Zebi qishloq qizining hayoti orqali kambag'allik, ma'rifatsizlik va gender tengsizlikning iqtisodiy ildizlari ochib beriladi. Uning otasi qishloqda yerga egalik qilmaydigan, kunlik mehnat evaziga tirikchilik qiladigan oddiy inson sifatida tasvirlanadi.

Bu orqali muallif Turkistondagi agrar munosabatlarning adolatsizligi, yerni boylar egallab olgani sababli, dehqonlarning og'ir ahvolini ko'rsatadi.

Ayollar holati va iqtisodiy mustaqillik masalasi

Asarda Zebi obrazida o'zbek ayolining iqtisodiy va ijtimoiy mustaqillikka intilishi, jamiyatda o'z o'rnini topish istagi aks ettiriladi. U erkaklar tomonidan yaratilgan iqtisodiy

Date: 27th June-2025

tizimga qarshi kurashadi. Zebining tahqirlanishi, sotilishi va unga nisbatan zo‘ravonliklar – jamiyatda ayollar qanchalik iqtisodiy jihatdan tobeligida ekanligini ko‘rsatadi.

Milliy uyg‘onish va iqtisodiy ongning uyg‘onishi

Cho‘lpon o‘z asarida shunchaki hayotiy muammolarni sanab o‘tmaydi, balki ularning yechimi haqida ham ishora qiladi:

Milliy taraqqiyotga eltuvchi yo‘l - ma‘rifat va zamonaviy ta‘lim;

Xalqni iqtisodiy jihatdan mustahkamlash orqali ijtimoiy tenglikka erishish zarurligi;

Mustamlakachilik siyosatiga qarshi turish - milliy birlik va iqtisodiy erkinlik orqali

Anvar obrazida aynan shunday ongli, ziyoli avlod timsoli yaratilgan.

Mustamlakachilik va iqtisodiy mustabidlik

Roman voqealari Rossiya imperiyasi mustamlakachiligi davrida kechadi. Cho‘lpon ijtimoiy haqiqatni ochib berar ekan, rus boshqaruvining iqtisodiy bosimini, soliq tizimining og‘irligini, mahalliy aholining tabiiy resurslardan foydalana olmasligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, asarda mahalliy aholi Rossiya mulozimlariga pora berishga majbur bo‘lishi - bu tizimning iqtisodiy va ma‘naviy inqirozini fosh etadi.

Jadidchilik va iqtisodiy islohot g‘oyalari

Roman qahramonlaridan biri - Anvar obrazida Cho‘lpon jadidchilik harakatining iqtisodiy asoslarini ifoda etadi. Anvar ilm-fan va iqtisodiy mustaqillik orqali xalqni taraqqiyot sari boshlashni maqsad qilgan yosh jadid ziyolilarning vakilidir. U maktab ochish, zamonaviy bilimlarni xalq orasida yoyish orqali ijtimoiy-iqtisodiy yuksalishga erishishni istaydi.

Xulosa

“Kecha va kunduz” romanida Cho‘lpon faqatgina shaxsiy fojialarni emas, balki Turkiston xalqi boshidan kechirayotgan keng miqyosdagi iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni tasvirlaydi. Asar o‘z davri uchun tarixiy hujjat darajasida bo‘lib, xalqning og‘ir turmushi, islohotlarga bo‘lgan ehtiyoji va yangi davrga intilishi badiiy uslubda chuqur ifodalanadi. “Kecha va kunduz” - bu faqat sevgi hikoyasi emas, balki xalqning og‘ir hayoti, zulm ostidagi iqtisodiy ezilish, tengsizlik va milliy uyg‘onish kurashlarining badiiy aksidir.

Cho‘lpon o‘z asari orqali o‘quvchini o‘ylashga, xalq og‘riqlariga befarq bo‘lmaslikka, milliy iqtisodiy mustaqillik haqida fikr yuritishga undaydi. Ushbu roman tarixiy davrning real iqtisodiy holatini chuqur va obrazli ifodalaganligi bilan nafaqat adabiy, balki sotsiologik, iqtisodiy jihatdan ham qimmatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Cho‘lpon. “Kecha va kunduz” – T.: Adabiyot nashriyoti, 1935.
2. Karimov, N. “O‘zbek romanchiligi taraqqiyot bosqichlari” – T.: Fan, 2001.
3. Usmonov, M. “Jadidlar va ularning ijtimoiy g‘oyalari” – T.: Sharq, 1998.
4. Qosimov, B. “Cho‘lpon ijodida ijtimoiy realizm” // Adabiyotshunoslik jurnali, 2015.
5. G‘aniyeva H. XX asr boshlarida o‘zbek adabiyoti. Toshkent, 2001.
6. Inoyatov M. Cho‘lpon va uning adabiy maktabi. Toshkent, 1985.

INTRODUCTION OF NEW INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY.

International online conference.

Date: 27th June-2025

7. Xudoyberganov A. Milliy uygʻonish va adabiyot. Toshkent, 1997.
8. Karimov S. Adabiy tanqid va Choʻlpon romanchiligi. Toshkent, 1998.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings

